

Andrzej Urbanowicz

BERÜHRUNGEN. SPUREN

„Die Wahrheit ist die Vorstellungskraft. Atlantis ...ist in uns. Ein Teil der Menschheit fährt Auto und ein anderer rasiert sich“, sagt Tchorek. Samstag, der erste im Monat Januar 2001. Lässig im Sofa sitzend warte ich, bis er sich im altmodischen Badezimmer des Chelsea Arts Club, wo ich ihn getroffen habe, rasiert hat. Später, während wir auf der King's Road spazieren, dichtet Mariusz über Birken vor der „Tate Modern“, und wie so oft verbindet er Nostradamus mit Nietzsche. Mit dieser Erinnerung an einen Freund, der von uns gegangen ist, möchte ich beginnen.

Der Oneiron-Kreis. Der Kreis Oneiron, mehr eine geistige Verbindung als eine künstlerische Gruppe, eher eine Berührung der Herzen als eine organisierte Bewegung. Die Anfänge reichen weiter zurück als die Entscheidung von fünf Malern, das gemeinsame Projekt der Schwarzen Karten zu verwirklichen, dessen Widerhall noch immer in Zeit und Raum nachschwingt. Viele Interessierte aus verschiedenen Milieus waren davon ergriffen, auch außerhalb von Schlesien, wobei der Kreis meistens ohne einen Namen auskam. Er knüpfte an verborgene und nicht gerade populäre Strömungen an. Er stand einer unreflektierten Zustimmung oder Ablehnung kritisch gegenüber. Die hermetischen, taoistischen und buddhistischen Traditionen wurden zu einer programmatischen inneren Einstellung verknüpft. Falls wir spaßeshalber den Kreis Oneiron in eine andere Zeit, zum Beispiel nach Ägypten, übertragen würden, würde sich womöglich herausstellen, dass es sich dabei um eine Clique der Anhänger Thots handelt. Oder ihrer Nachfolger, der Alchemisten, Mystiker, Magier. Sie waren für den Kreis Gegenstand seines Interesses und seiner Aufmerksamkeit.

Es geschah in Schlesien, hauptsächlich in Kattowitz, einer, wie man sagt, durch die Illuminaten gegründeten Stadt. Von hier stammt Michael Sendivogius, ein in ganz Europa bekannter Alchemist. Hier in Bogutzker Hammer schrieb Valentin Rozdzieński seine Peme, und durch die Straßen der Innenstadt schritt Hans Bellmer. Zum ersten Mal wurde der Ortsname, noch als Dorf, am Ende des 16. Jahrhunderts erwähnt. Von der Mitte des 18. Jahrhunderts an folgte der Industrieboom. Kattowitz war weiterhin ein ländliches Örtchen, ein Dorf, das noch keine Lust hatte, sich zu einer Stadt zu entwickeln.

1841 Die Verwaltung der Güter von Franz Winckler wird auf Grund seiner zentralen Lage nach Kattowitz verlegt. Ihr Leiter, Friedrich Wilhelm Grundmann (1804-1887), ist der Initiator der Umgestaltungen.

1846 Eine Eisenbahnlinie verbindet Kattowitz zunächst mit Breslau, anschließend mit Krakau.

1851 Der aus der Nähe von Rybnik stammende Arzt Dr. Richard Holtze siedelt sich in Kattowitz an. Er wird Grundmanns Schwiegersohn und unterstützt ihn bei seinen Plänen einer Stadtgründung.

1855 „Kattowitz ist ein Knotenpunkt, ein Zentrum der oberschlesischen Industrie. Diese Ortschaft wird noch immer als Dorf bezeichnet, doch das hiesige Leben besitzt Merkmale einer Großstadt. ... Hier versammelt sich alles – zahlreiche Offizielle wohnen hier – und man übernachtet hier gerne. All dieses ist durch den Geheimrat Grundmann bewirkt worden. Kattowitz wird wie eine amerikanische Stadt wachsen; neben den schon errichteten prächtigen Häusern entstehen ständig neue. ... Bereits heute verdient Katto-

Andrzej Urbanowicz

DOTKNIĘCIA. ŚLADY

„Prawda to moc wyobraźni. Atlantyda... jest z nami, ludzie dzielą się na tych, co jeżdżą samochodem, i tych, co się gołą” – mówi Tchorek. Sobota, pierwsza w styczniu 2001. Rozparty w fotelu czekam aż się ogoli w staroświeckiej łaźnicy Chelsea Arts Club, w którym go spotkałem. Po chwili, gdy spacerujemy po King's Road, Mariusz wieszczy o brzózkach przed Tate Modern i jak zwykle zapładnia Nostradamusa Nietzschem. Tym wspomnieniem przyjaciela, który odszedł, chcę rozpocząć.

Krąg Oneiron – bardziej formacja duchowa niż grupa artystyczna, raczej poruszenie serc niż zorganizowany ruch. Początki wcześniejsze od decyzji pięciu malarzy o podjęciu wspólnego projektu Czarnych Kart. Echa nadal rezonują w czasie i przestrzeni. Ogarniał wielu zainteresowanych z różnych środowisk, także spoza Śląska, zazwyczaj obywatel się bez nazwy. Nawiązywał do nurtów ukrytych i niezbyt popularnych. Był krytyczny wobec pozbawionej refleksji akceptacji lub negacji. Tradycje hermetyczne, taoistyczne i buddyjskie splatają się z wewnętrznym programem i postawą. Gdybyśmy dla żartu przenieśli Krąg Oneiron w czas inny, na przykład do Egiptu, okazałoby się może, że to koteria zwolenników Thota. Albo ich następców, alchymistów, mistyków, magów. Są oni dla kręgu przedmiotem zainteresowania i uwagi.

Dzieje się to na Śląsku, głównie w Katowicach, mieście założonym – jak się powiada – przez Iluminatów. Stąd wywodzi się Michał Sędziwój, znany w całej Europie alchemik. Tu, w Kuźni Boguckiej spisywał swoje poematy Walenty Rozdzieński, a bruki późniejszego śródmieścia ścierał Hans Bellmer. Po raz pierwszy nazwa, jeszcze nie miasta, ale wsi, pojawia się w końcu XVI stulecia. Od połowy wieku XVIII następuje eksplozja przemysłu. Katowice dalej są miściną rolniczą, wioską, która jeszcze nie ma ochoty stać się miastem.

1841. Zarząd dóbr Franciszka Wincklera zostaje przeniesiony do Katowic ze względu na centralne położenie. Zarządzający nimi Friedrich Wilhelm Grundmann (1804–1887) jest inicjatorem przemian.

1846. Linia kolejowa łączy Katowice najpierw z Wrocławiem, później z Krakowem.

1851. Doktor Richard Holtze pochodzący spod Rybnika, osiedla się w Katowicach. Jest sojusznikiem Grundmanna w jego planach stworzenia miasta. Zostaje także jego zięciem.

1855. „W Katowicach jest węzeł, pośrodek górnośląskiego przemysłu. Miejsce to jeszcze nosi nazwę wsi, ale życie tużesze ma barwę wielkiego miasta... Tu zgromadza się wszystko – wielu oficjantów zamieszkuje – a podróżujący radzi tu nocują. Wszystkie te utwory wywołał tajemny radca Grundmann. Katowice będą wzrastać jako miasto amerykańskie; obok okazale wystawionych domów powstają ciągle nowe... Już dzisiaj zasługują Katowice na nazwę miasta ... Tu przystępujcie wy Alchymiści! Tu jest kamień mędrców znaleziony: panujący porządek, wiadomości i praca – to jest prawa kompozycja, która żelazo w złoto przemieni zdoła. Tu Górny Śląsk z Anglią we współzawodnictwo wstępuje, to jest olbrzymi warsztat szyn żelaznych kolei, owych pośredników kultury, które ludzi i idee zmieszane w kościołach sześciociennych przerzucają, na żadne granice nie zważając” – zapisał Józef Lompa po pobycie w Katowicach.

11 września 1865 nadano Katowicom ustrój miejski. Liczyły one 4815 mieszkańców (w tym 3354 katolików, 888 ewangelików i 573 Żydów).

witz die Bezeichnung Stadt. ... Kommt hierher, ihr Alchemisten! Hier hat man den Stein der Weisen gefunden, die herrschende Ordnung, Wissen und Arbeit – das ist die rechte Zusammensetzung, die Eisen in Gold zu verwandeln vermag“, notierte Josef Lompa nach seinem Aufenthalt in Kattowitz.

11. September 1865 Kattowitz wird das Stadtrecht verliehen. Es zählt 4.815 Einwohner (davon 3.354 Katholiken, 888 Protestanten und 573 Juden).

15. August 1869 Feierliche Eröffnung der Freimaurerloge „Zum Licht im Osten“.

Am 13. März 1902 wird Hans Bellmer, einer der bedeutendsten Surrealisten des 20. Jahrhunderts, im Haus August-Schneider-Straße 10 (heute ul. Mickiewicza) geboren.

1912 Die Familie Bellmer zieht in die Rathausstraße 6 (heute ul. Teatralna). Aus den rückwärtigen Fenstern dieses Hauses sieht man den Eingang der Freimaurerloge „Zum Licht im Osten“.

1919 Hans Bellmer ist kein guter Schüler, er muss eine Klasse der Oberrealschule (heute Adam-Mickiewicz-Lyzeum) wiederholen. Ein Jahr später erhält er dort sein Reifezeugnis und beginnt auf Verlangen seines Vaters die Arbeit auf einer Hütte und im Bergbau.

1921 „Während der Volksabstimmung gab meine Urgroßmutter, die in der Mitte des 19. Jahrhunderts in Kattowitz geboren wurde, wie viele ihrer Landsleute schlesisch als ihre Staatsangehörigkeit an. Die gleiche Angabe machte auch ich während der kürzlich durchgeführten Volkszählung zu Beginn des 21. Jahrhunderts. Meine Vorfahren, die alle in Schlesien geboren wurden, stammten aus dem polnischen, deutschen und vorher mährischen Kulturkreis“, schreibt Zygmunt Stuchlik in seinem Artikel *Przebudzenie (Erwachen)*.

1922 Das Jahr 1922 war in der Geschichte der Region ein wichtiges Datum, sagt der Historiker Michał Sporoń. Am 20. Oktober 1921 beschloss der Botschafterrat den Anschluss eines Teils des Oberschlesischen Industriegebiets einschließlich der Hauptstadt Kattowitz an Polen. Die politischen Entscheidungen veränderten den Grenzverlauf zwischen Polen und Deutschland. Sie bewirkten auch, dass die Bellmers wie viele andere Familien Kattowitz verließen. Bevor das geschah, stellte Bellmer 1922 seine ersten Werke – Gouachen – in Kattowitz aus. In dieser Zeit kam er in das Kattowitzer Gefängnis. Der Grund für seine Verhaftung ist unklar. Es ist nicht bekannt, ob das wegen der „Unsittlichkeit“ seiner Werke geschah, ob es sich um einen dadaistischen Skandal oder um eine politische Provokation handelte.

Kattowitz, 17. März 1930 Urszula wird als jüngste der drei Töchter von Jan und Katarzyna Broll geboren. Ihr Vater, Teilnehmer an den Schlesischen Aufständen und Vorsteher der Gemeinde Wełnowiec/Hohenlohehütte bei Kattowitz, stammt aus einer polnischsprachigen Familie in Zabrze/Hindenburg. Ihre Mutter aus dem Hause Loch wurde in Berlin geboren, kam aber anscheinend aus einer deutschsprachigen schlesischen Familie.

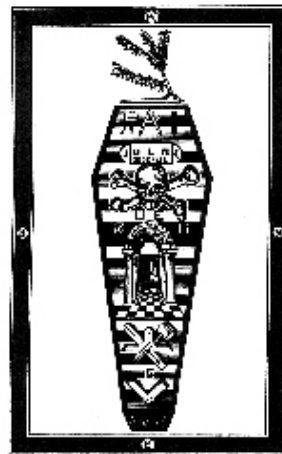
Siemianowitz, 12. Juli 1937 „Ich wurde an einem Montagnachmittag während eines – wie meine Mutter sagt – schrecklichen Gewitters bei Blitzschlag und mächtigem Donner geboren. Die Geburt war ihren Worten zufolge schwierig und dauerte lange. Angeblich sollte ich am Sonntag geboren werden, aber irgendetwas hielt mich davon ab, zur Welt zu kommen“, erinnert sich Antoni Halor.

Wilna, 28. April 1938, das ist das wahrscheinliche Geburtsdatum von Andrzej Urbanowicz. Die Kirche St. Ignatius verbrannte zusammen mit der einzigen Geburtsurkunde. Seine Mutter Halina aus dem Hause Gottschalk, Absolventin der Kunstfakultät der Stephan-Báthory-Universität in Wilna, änderte den Umständen entsprechend das Geburtsdatum.

Warschau, 21. Februar 1939 Mariusz Tchorek wird geboren.

September 1939 Der Vater von Urszula Broll stand, wie ein Großteil der Politiker der Zweiten Polnischen Republik, auf der deutschen Liquidationsliste und begab sich nach Palästina, wo er bis zum Kriegsende blieb. Ihre Mutter nutzte die Privilegien einer Reichsdeutschen nicht, die sie auf Grund ihrer deutschen Abstammung hätte annehmen können. Ihr Haus wurde zugunsten der SS beschlagnahmt. Urszula wird zu Verwandten nach Breslau geschickt. Im Jahre 1941 kehrt sie nach Kattowitz zurück.

15 sierpnia 1869. Uroczyste otwarcie loży wolnomularskiej „Zum Licht im Ostem”.

13 marca 1902, w domu przy August Schneiderstrasse 10 (obecnie ulica Mickiewicza) przybywa na świat Hans Bellmer, jeden z najwybitniejszych surrealistów XX wieku.

1912. Bellmerowie przenoszą się nieopodal na Rathausstrasse 6 (obecnie ulica Teatralna). Okna tyłu tej kamienicy wychodzą na wejście do „Zum Licht im Osten” – loży masońskiej.

1919. Hans Bellmer nie jest dobrym uczniem, powtarza klasę IVa w Ober Realschule, czyli w obecnym Liceum im. Adama Mickiewicza. Rok później zdaje maturę i na żądanie ojca rozpoczyna pracę w hucie i na kopalni.

1921. „Podczas plebiscytu moja prababka, urodzona w połowie 19 wieku w Katowicach, jak wielu wówczas jej współziomków, deklarowała narodowość śląską. Takie samo oświadczenie złożyłem ja, na początku 21 wieku, podczas niedawnego spisu powszechnego. Moi antenaci, wszyscy urodzeni na Śląsku, wywodzili się z polskiego, niemieckiego, a wcześniej z morawskiego kręgu kulturowego” – wspomina Zygmunt Stuchlik w tekście *Przebudzenie*.

1922. Rok 1922 był w historii regionu ważną datą – pisze historyk Michał Sporoń. 20 października 1921 roku Rada Ambasadorów przyłączyła do Polski część okręgu przemysłowego Śląska wraz z jego stolicą – Katowicami... Decyzje polityczne zmieniły granice Polski i Niemiec. Sprawily też, że Bellmerowie, podobnie jak tysiące innych rodzin, opuścili Katowice. [Zanim to jednak się stało, Hans Bellmer] w 1922 roku wystawił w Katowicach swoje pierwsze prace – gwasze. W tym czasie został osadzony w katowickim więzieniu. Nieznane są przyczyny jego aresztowania. Nie wiemy, czy zatrzymano go z powodu „nieobyčajności” jego prac, czy może był to dadaistyczny skandal lub polityczna prowokacja.

Katowice, 17 marca 1930. Przychodzi na świat Urszula, najmłodsza (z trzech) córka Jana i Katarzyny Broll. Ojciec, uczestnik powstań śląskich, naczelnik gminy Wełnowiec (obecnie Katowice), pochodził z polskojęzycznej rodziny z Zabrze. Matka, Katarzyna z domu Loch, urodziła się w Berlinie, ale pochodziła z niemieckojęzycznej rodziny śląskiej.

Siemianowice, 12 lipca 1937. „Urodziłem się w poniedziałkowe popołudnie w czasie – jak opowiadała matka – strasliwej burzy, pośród błyskawic i potężnych grzmotów. Poród również, wedle jej słów, był trudny i trwał długo. Podobno miałem się urodzić w niedzielę, ale coś mnie powstrzymywało przed wyjściem na świat” – wspomina Antoni Halor.

Wilno, 28 kwietnia 1938. Prawdopodobna data urodzenia Andrzeja Urbanowicza. Kościół św Ignacego jako jedyny w mieście spłonął wraz z metryką. Matka, Halina z domu Gottschalk, absolwentka Wydziału Sztuk Pięknych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, zależnie od okoliczności zmieniała daty.

Warszawa, 21 lutego 1939. Urodził się Mariusz Tchorek.

Edmund Urbanowicz, der Vater von Andrzej, dem Namen nach Leiter der Wachmannschaft in Rykonty, in Wirklichkeit Offizier der Spionageabwehr, kennt bereits Anfang September den weiteren Lauf der Ereignisse. In Warschau nimmt er an der Formierung der Widerstandsbewegung teil, wird bei einer Razzia erkannt und in ein Kriegsgefangenenlager in Woldenberg eingewiesen. Andrzej's Mutter versucht, gemeinsam mit ihrer älteren Schwester und ihrer Großmutter nach Warschau zu gelangen, doch werden sie an der sowjetischen Grenze gestoppt. Seine Schwester Anna wird nach Kasachstan deportiert. Die anderen werden freigelassen und bleiben bis 1945 in Wilna.

September 1939 „Nachdem meine Urgroßmutter vom Ausbruch des Zweiten Weltkriegs erfahren hatte, packte sie ihre Sachen in einen Wagen und ging nach Osten. Glücklicherweise traf sie mein Vater und schickte sie zurück. Ich bedauerte, dass mein schwarzes Pferd sie nicht begleiten wollte“, erinnert sich Zygmunt Stuchlik.

Auschwitz, 4. März 1942 Die schlesische hermetische Inkarnation: Henryk Waniek. Seine Geburts- und Taufurkunde verbrannten nach einem versehentlichen alliierten Bombardement der Pfarrkirche. Im Januar 1945 begibt sich seine Mutter mit ihrem Kind zu ihren Schwiegereltern nach Kattowitz.

Herbst – Winter 1947 Halina Urbanowicz zieht gemeinsam mit ihrer Mutter Stanisława Gottschalk und ihrem Sohn Andrzej nach Ratibor. Bis zum Jahre 1957 leitet sie das Stadtmuseum, in dem sie auch wohnen.

1949 „Ich will mit einer gewissen kindlichen Phantasie beginnen“, erzählt Henryk Waniek, „die sich hinter der Tür des Nachtschranks verbarg, der neben meinem Bett stand. Ich erinnere mich an die rosafarbene Seide hinter der ovalen Scheibe, die den Schrankinhalt verdecken sollte. Ich war ungefähr sieben oder acht Jahre alt, als ich beschloss, hinter dieser Tür einen Altar meines eigenen Gottes aufzustellen. Gott weiß, welcher das war. Ein Weinglas, aus dem Geschirrschrank entwendet, füllte ich mit Wasser und stellte es auf ein Stück Papier, auf der ein aus einem alten deutschen Lexikon abgeschriebenes Wort stand: ‚Hypotenuse‘, das ich fälschlicherweise mit ‚Hypnose‘ assoziierte. Von ihr wusste ich lediglich, dass sie das Synonym eines großen Geheimnisses ist. Mit der Zeit verdunstete das Wasser, verwandelte sich also nicht in Wein, um anschließend zu Blut zu werden. Das Weinglas verschwand. Und ebenso das Papierkärtchen. Sicherlich hatte jemand von den Erwachsenen dort hineingeschaut und das Weinglas auf seinen richtigen Platz zurückgestellt. Auf diese Weise wurde mein geheimes Sanktuarium wieder der obere Teil des Nachtschranks mit der ovalen Scheibe. Es blieb nur noch das Aroma seines Innenraums, ein geheimnisvolles Gemisch verschiedener Düfte: Kosmetika mit Kampfer, Menthol und Talkum vermischt.“

1951 Urszula Broll lernt Konrad Swinarski kennen, der ebenfalls Kattowitzer ist. Der Schüler Strzemińskis stellt die Vortragsnachschriften des Meisters zur Verfügung.

Brada, August 1953 Eine Veranstaltung im Haus von Sylwester Wiczorek führt zur Entstehung der Gruppe „ST-53“, deren Mitbegründerin Urszula war.

Stalinogród (Kattowitz), Juni 1954 Die zweite inoffizielle Ausstellung der Gruppe „ST-53“ in der Wohnung von Mara Obremba an der ul. Warszawska.

Siemianowitz, Februar 1955 „Ich war schon in der dritten Klasse des städtischen Gymnasiums, als plötzlich schweres Unheil über unser Haus hereinbrach. Meine Mutter und mein Vater erkrankten, beide mussten ins Krankenhaus, und bereits vorher lebte man in einem banalen, für Arbeiterkreise typischen Rhythmus schrecklicher Armut: Nach dem Monatsanfang ging es noch halbwegs, ab der Monatsmitte mussten wir uns verschulden. Ich musste das Lernen aufgeben und arbeiten; irgendjemand musste ja Geld für das tägliche Brot verdienen. Ich arbeitete in einem Kattowitzer Reparaturbetrieb der Bergbauindustrie, dem stadtbekanntem Betrieb ‚Tereska‘, als Schlossergehilfe und reparierte Kohlenwagen, die ‚Kolyby‘. Und später in der Zeche ‚Ficinus‘ oder ‚Siemianowitz II‘ wieder dasselbe. Anfangs war es eine demütigende Schinderei, jemand der in der harten Arbeitswelt zarte Hände besaß, hatte es, in den Arbeiterkessel geworfen, nicht leicht. Der Durchbruch kam nach einigen Monaten während einer Frühstückspause. Die ganze Brigade setzte sich in der dunklen, schmutzigen Wagenhalle hin, wo dann diejenigen, die

Wrzesień 1939. Ojciec Urszuli Broll, figurujący na niemieckiej liście likwidacyjnej, podobnie jak spora część polityków II Rzeczypospolitej, udaje się do Palestyny, w której podczas wojny pozostaje. Matka nie przyjmuje przywilejów Reichsdeutscha, którym w istocie była z racji urodzenia. Ich dom zarekwirowano na potrzeby SS. Urszula zostaje wysłana do krewnych we Wrocławiu. W 1941 roku wraca do Katowic.

Edmund Urbanowicz, ojciec Andrzeja, nominalnie dowódca strażnicy KOP w Rykon-tach, faktycznie oficer kontrwywiadu, już z początkiem września zna bieg dalszych zdarzeń. W Warszawie bierze udział w formowaniu ruchu oporu, zidentyfikowany podczas łapanki trafia do obozu jenieckiego w Woldenbergu. Matka Andrzeja wraz z jego starszą siostrą i ich babką próbuje przedostać się do Warszawy, lecz na granicy sowieckiej zostają zatrzymani. Siostrę Andrzeja Annę wywieziono do Kazachstanu. Pozostali zostają zwolnieni i do 1945 roku przebywają w Wilnie.

Wrzesień 1939. „Na wiadomość o wybuchu wojny, moja prababka spakowała wózek i udała się na wschód. Na szczęście napotkał ją i zawrócił mój ojciec. Żałowałem, że mój czarny koń nie chciał jej towarzyszyć.”

Oświęcim, 4 marca 1942. Henryk Waniek. Metryka urodzenia i świadectwo chrztu spłonęły po alianckim, omyłkowym zbombardowaniu kościoła parafialnego. W styczniu 1945 roku matka z dzieckiem udaje się do teściów w Katowicach.

Jesień – zima 1947. Halina Urbanowicz wraz z matką Stanisławą Gottschalk i synem Andrzejem, osiedla się w Raciborzu. Do roku 1957 kieruje Muzeum Miejskim, w którym również mieszkają.

1949. „...chcę rozpocząć od pewnej dziecięcej fantazji – opowiada Henryk Waniek – ukrytej za drzwiczkami szafki nocnej, która stała obok mojego łóżka. Pamiętam różowy jedwab osłaniający jej owalną szybkę, żeby to co w środku, nie rzucało się w oczy. Mogłem mieć lat siedem lub osiem, gdy postanowiłem za tymi drzwiczkami umieścić ołtarz własnego Boga. Bóg raczej wiedzieć jakiego. Kieliszek do wina, zwędzony z kredensu, napełniłem wodą i postawiłem tam na kawałku papieru ze słowem przepisany ze starego niemieckiego leksykonu: HYPOTENUSE, mylnie skojarzonego z HYPNOZĄ, o której miałem tylko takie pojęcie, że jest synonimem Wielkiej Tajemnicy. Z czasem woda wyparowała, a więc nie zamieniła się wino, by następnie stać się krwią. Kielich zniknął. Wraz z nim karteczka. Pewnie ktoś z dorosłych zajrzał tam i odstawił kieliszek na właściwe miejsce. W ten sposób moje tajemne sanktuarium stało się na powrót górną częścią nocnej szafki, z owalną szybką. Pozostał tylko aromat jej wnętrza; tajemnicza mieszanka różnych woni; kosmetyki zmieszane z kamforą, mentolem, talkiem.” (Fragment tekstu *Budda*, nie publikowanego).

1951. Urszula Broll poznaje Konrada Swinarskiego, również katowiczana. Uczeń Strze-mińskiego udostępnia skrypty wykładów mistrza, fragmenty *Teorii Widzenia*.

Brada, sierpień 1953. Pokaz w domu Sylwestra Wieczorka zapoczątkował powstanie grupy ST-53, której współzałożycielką była Urszula.

Stalinogród, czerwiec 1954. Druga nieoficjalna wystawa grupy ST-53 w mieszkaniu Mary Obremby przy ulicy Warszawskiej.

Siemianowice, luty 1955. „Byłem już w trzeciej klasie miejscowego liceum, gdy nagle na dom spadła ciężka choroba, która powaliła ojca i matkę – obydwójce wyładowali w szpitalu, a już przedtem żyło się w banalnym, typowym w robotniczych środowiskach potwornie ubogim rytmie: po pierwszym jako tako, od piętnastego na krechę. Musiałem przerwać naukę i poszedłem do pracy; ktoś musiał zarabiać na codzienny chleb. Pracowałem w Katowickich Zakładach Naprawczych Przemysłu Węglowego, popularnej w mieście ‘Teresece’ jako pomocnik ślusarza – naprawiałem wózki kopalniane czyli kolyby. A później na kopalni ‘Ficinus’ czyli ‘Siemianowice II’, również przy naprawie kolyb. Z początku była to upokarzająca katorga, w surowym świecie pracy ktoś o wydelikacyonnych rękach, wrzucony do robotniczego kotła nie miał lekko. Przełom przyszedł po kilku miesiącach, na którejś z przerw śniadaniowych. Cała brygada zasiadła w brudnej ciemnej hali wózkowni, gdzie tam kto miał, wyciągał swoje śniadanie z wielokrotnie używanych, pieczołowicie składanych, przetłuszczonych papierów i nagle rozmowa zeszała na ‘flugi’ gołębi poczto-

etwas zu essen hatten, ihr Frühstück aus dem schon häufig benutzten, sorgfältig zusammengefalteten, fettigen Frühstückspapier auspackten, und plötzlich wurde der Flug der Brieftauben zum Thema, ihre geheimnisvolle, ungewöhnliche Fähigkeit der natürlichen Navigation und die zielsichere Rückkehr in den eigenen Käfig, unabhängig von dem Ort, von dem sie losgeschickt werden. Das Lieblingshobby der Schlesier. Anschließend kam die Rede auf die noch weniger ergründete Wanderung der Zugvögel im Herbst und Winter und das Überwinden eines gewagten, ungewohnten Weges über das Meer, vor allem durch die jungen Vögel, die sich nie zuvor daran versucht haben. Irgendetwas bewegte mich dazu, ich fasste mir ein Herz, nahm ein Stück Kreide zur Hand und zeichnete auf einen Kohlewagen die Konturen Europas, des Mittelmeers und Afrikas und trug darauf die drei Hauptflugrouten der Zugvögel ein (damals war mein Wissen über dieses Thema größer als heute). Dieser Vortrag veränderte die Einstellung mir gegenüber von Grund auf, insbesondere die unseres Vorarbeiters. Ab diesem Zeitpunkt hatte ich leichtere Arbeit zu verrichten, und nachdem höchstens 200 % der Norm erfüllt waren (das ungeschriebene heilige Gebot: um Gottes Willen nicht mehr tun!), konnte ich mit meinem Kumpel Jan N. in den Gebüsch hinter der Zeche inmitten von Wagenwracks und allerlei rostendem Eisen gemeinsam die Rätsel der klassischen Gitarre lösen. Unsere heftige Liebe zu ihr war erwacht, als wir die mexikanischen Filme *Maria Candelaria* und vor allem *Paloma* von Emilio Fernandez mit den hervorragenden Aufnahmen von Gabriel Figueroa gesehen hatten.

Meine freien Nachmittage verbrachte ich in der Maleratelier im Jugendpalast. ... Hier habe ich Maria Elfryda kennengelernt. Eines Tages erschien sie zwischen den Staffeleien des Palastes. Sie war ein außergewöhnlich hübsches und talentiertes Mädchen. So kam es, dass wir dieselbe Passion miteinander zu teilen begannen. Ans Gymnasium konnte ich erst nach Ablauf eines Jahres zurückkehren. Jahre später verstand ich, wieviel mich diese Verzögerung kosten sollte – und dies war schon die zweite: Die erste war der Zeitpunkt des Kriegsendes. Ich war acht Jahre alt, als ich im Herbst 1945 in die zweite Klasse ging. ...“ (Antoni Halor, Ausschnitte aus *Wędrowki po haldzie dzieciństwa i okolicy* [Wanderungen auf den Halden der Kindheit und ihrer Umgebung]).

Mai 1955 Stuchlik und Urbanowicz bestehen ihr Abitur. Der erstere im St. Jacek-Gymnasium in Kattowitz. Das Abitur dort war damals nicht hoch angesehen. Beide gehörten nicht zum Verband der polnischen Jugend (ZMP). Henryk Waniek liest in dieser Zeit das Buch *Alchemicy* (*Die Alchimisten*) von Lech Emfazy Stefański, Antoni Halor hingegen übersetzt Hesses *Siddharta* aus dem Deutschen ins Polnische. Urszula Broll beendet ihr Studium an der Kattowitzer Kunstakademie.

Warschau, 21. Juli 1955 Am Tag der Eröffnung des Josef-Stalin-Kulturpalastes begann im Warschauer Arsenal die Ausstellung der Malerei und Bildhauerei junger Künstler aus Anlass des 5. Weltfestivals der Jugend und Studenten. Diese Ausstellung *Gegen den Krieg, gegen den Faschismus* wurde zu einer Legende. Das Regime wurde gelockert, die Sprache der Machthaber und der Zeitungen änderte sich. Das denkwürdigste der Bilder im Arsenal war *Szczęka* (*Der Kiefer*) von Hilary Krzysztofkiak. Einen der Preise gewann der Grafikzyklus *Pałac Młodzieży w Stalinogrodzie* (*Der Jugendpalast in Stalinogrod*) von Mara Obremba.

Krakau, Oktober 1955 Zygmunt Stuchlik beginnt ein Theologiestudium, das er nach zwei Jahren abbricht.

Stalinogrod, Mai 1956 Im Klub „Związków Twórczych“ (Klub der kreativen Vereinigungen) an der ul. Warszawska findet die erste offizielle Ausstellung der Gruppe „ST-53“ statt. Andrzej Urbanowicz besucht sie. Die zur gleichen Zeit anwesende Urszula Broll lädt ihn zu dem Gruppentreffen ein, das an diesem Abend stattfindet.

Krakau, 8. Juni 1957 Urszula Broll und Andrzej Urbanowicz heiraten. Trauzeugen sind Krystyna Broll und Józef Szajna. Urszula wohnt weiterhin in Kattowitz und Andrzej studiert in Krakau.

Juli – August 1957 Treffen zwischen Zygmunt Stuchlik und Klaudiusz Jędrusik, einem Mitbegründer der Gruppe „ST-53“. Das Treffen und ihre Zusammenarbeit werden in

wych i tajemniczą, niezwykłą zdolność naturalnej nawigacji i bezbłędnego powrotu do własnego gołębnika, skąd by je nie wypuszczono. Ulubiony konik Ślązaków. A potem na jeszcze bardziej niewyjaśnioną jesienną i zimową wędrówkę ptaków nie zimujących u nas i pokonywanie szaleńczo odważnej, niezwykłej drogi przez morza, zwłaszcza przez młode, które przecież nigdy tego nie próbowały. Coś mnie tknęło, wziąłem się na odwagę, złapałem kredę i na przewróconej kolybie narysowałem kontury Europy, Morza Śródziemnego i Afryki i naniosłem na to trzy główne trasy przelotów (wtedy moja wiedza na ten temat była obszerniejsza niż dziś). Ten wykład zmienił radykalnie nastawienie do mnie, zwłaszcza naszego brygadzysty. Od tej pory miałem już lżejszą pracę i po wykonaniu góra 200% normy (niepisane, święte przykazanie: broń Boże nie wyrobić więcej!) – mogłem z kumpłem Jasiem N. zaszyć się w chaszczach na tyłach kopalni, wśród wraków wózków i wszelkiego rdzewiejącego żelastwa i wspólnie rozwiązywać zagadki klasycznej gitary. Nasza miłość do niej obudziła się gwałtownie po zobaczeniu meksykańskich filmów *Maria Candelaria*, a zwłaszcza *Paloma* Emilio Fernandez’a ze wspaniałymi zdjęciami Gabriela Figueroi.

Wolne popołudnia spędzałem w pracowni malarskiej w Pałacu Młodzieży... Tu poznałem Marię Elfrydę. Któregoś dnia pojawiła się między sztalugami Pałacu. Była niezwykle piękną i utalentowaną dziewczyną. Tak się stało, że zaczęliśmy dzielić te same pasje. Do liceum mogłem wrócić dopiero po roku. Po latach zrozumiałem, ile mnie ten poślizg czasowy miał kosztować – a był to już drugi – pierwszym była data końca wojny, miałem osiem lat, gdy jesienią 1945 roku poszedłem do pierwszej klasy...” (Antoni Halor, fragmenty tekstu *Wędrówki po bałdzie dzieciństwa i okolicy*).

Maj 1955. Stuchlik i Urbanowicz zdają maturę. Pierwszy z nich w Gimnazjum im. św. Jacka w Katowicach. Matura „Jacka” nie była w tym czasie „dobrą maturą”. Obaj nie należeli do ZMP. Henryk Waniek czyta w tym czasie książkę Lecha Emfazego Stefańskiego *Alchemicy*, a Antoni Halor przekłada z niemieckiego *Siddhartę* Hessego. Urszula Broll kończy studia na katowickiej ASP.

Warszawa, 21 lipca 1955. Oprócz oddania do użytku Pałacu Kultury imienia Józefa Stalina, w dniu tym otwarto w Arsenale wystawę malarstwa i rzeźby młodych z okazji V Światowego Festiwalu Młodzieży i Studentów. Wystawa *Przeciw wojnie, przeciw faszyzmowi* stała się legendą. Nadchodziła odwilż, zmieniał się język władzy i gazet. Najbardziej pamiętnym z obrazów Arsenału była *Szczęka* Hilarego Krzysztofiaka. Jedną z nagród otrzymał cykl grafik Mary Obremby *Pałac Młodzieży w Stalinogrodzie*.

Kraków, październik 1955. Zygmunt Stuchlik rozpoczyna studia teologiczne, które przerwywa po dwóch latach.

Stalinogród, maj 1956. W Klubie Związków Twórczych przy Warszawskiej 37, pierwszy oficjalny pokaz ST-53. Wystawę odwiedza Andrzej Urbanowicz. Obecna w tym samym czasie Urszula Broll zaprasza go na spotkanie z grupą tegoż wieczoru.

Kraków, 8 czerwca 1957. Urszula Broll i Andrzej Urbanowicz pobierają się. Świadkami w USC są Krystyna Broll i Józef Szajna. Urszula nadal mieszka w Katowicach, a Andrzej studiuje w Krakowie.

Lipiec–sierpień 1957. Spotkanie Zygmunta Stuchlika z Klaudiuszem Jędrusikiem, współzałożycielem ST-53, i ich współpraca zostają opisane przez Stuchlika w tekście *Wśród ludzi wolnych w kraju podległym*.

Warszawa, 18 października–17 listopada. W Zachęcie II *Wystawa Sztuki Nowoczesnej*. Udział Urszuli Broll i Zdzisława Stanka.

Styczeń–luty 1958. Stuchlik odkrywa w Bibliotece Śląskiej pierwsze wydanie *Unizmu* (Władysław Strzemiński, *Unizm w malarstwie*, Warszawa, Biblioteka „Praesens” 1928). Jędrusik przepisuje tekst w 5 egzemplarzach, a Stuchlik wykonuje kopie rysunków.

Berlin Zachodni, luty 1958. Ukazuje się 13 numer „Lyrische Blätter” – pisma wydawanego przez Karla Dedeciusa. Dwumiesięcznik prezentuje utwory poetów publikujących w krakowskim piśmie „Zebra” w latach 1956–57. Jednym z autorów wyboru jest Andrzej Urbanowicz.

Stuchliks Artikel *Wśród ludzi wolnych w kraju podległym (Unter unabhängigen Leuten in einem abhängigen Staat)* beschrieben.

Warschau, 18. Oktober – 17. November 1957 In der Galerie „Zachęta“ findet die „2. Ausstellung zeitgenössischer Kunst“ statt, an der sich Urszula Broll und Zdzisław Staniek beteiligen.

Januar – Februar 1958 Stuchlik entdeckt die Erstausgabe des Buches *Unizm (Unismus)* in der Kattowitzer Schlesischen Bibliothek (Władisław Strzemiński, *Unizm w malarstwie*, Warszawa, Biblioteka Praesens, 1928.) Jędrusik fertigt fünf Abschriften des Textes an und Stuchlik kopiert die Bilder.

West-Berlin, Februar 1958 Es erscheint die 13. Nummer der von Karl Dedecius herausgegebenen Zeitschrift „Lyrische Blätter“. Das alle zwei Monate erscheinende Blatt präsentiert poetische Werke, die 1956/57 in der Krakauer Zeitschrift „Żebra“ veröffentlicht worden sind. Unter den ausgewählten Autoren ist Andrzej Urbanowicz.

Bielitz-Biala, Sommer 1958 Zygmunt Stuchlik schafft einen Zyklus unistischer Skizzen, die „den Augenblick festhalten“. Er notiert: „Das Kennenlernen des unistischen Konzepts in der Kunst hatte zur Folge, dass die bislang statische dreidimensionale Welt und all ihre Elemente sich bewegten und einen dauernden Tanz mit uns begannen. Dies wurde dadurch bewirkt, dass zu dem dreidimensionalen Raum die Zeit hinzukam. Und plötzlich öffneten sich die Fenster zur Cézanne-Welt weiter und die malerischen und graphischen Studien des bewegten Wassers, Lichts oder der menschlichen Gestalten brachten unbegrenzte Möglichkeiten der Erkenntnis mit sich.“

1958 Sporadische Treffen zwischen Antoni Halor und Henryk Waniek.

Sommer 1958 Urbanowicz zieht von der Krakauer Kunstakademie nach Kattowitz. Anfangs wohnt er zusammen mit Urszula, die sich um ein Atelier bemüht, bei deren Eltern.

Kattowitz, 1. September 1958 Nach dem einjährigen Besuch eines allgemeinen Gymnasiums wechselt Henryk Waniek auf das Kunstgymnasium. Dort freundet er sich mit Henryk Ziembicki (dem späteren Fantazos) an. In jener Zeit weilt auch Stanisław Piaścik aus Warschau in Kattowitz, zu dem Henryk Waniek nähere Kontakte knüpft.

Warschau, 21. März 1959 Eröffnung einer Ausstellung Brolls und Obrembas im Klub „Krzywe Koło“ (Schiefer Kreis).

Juni 1959 Henryk Waniek unterbricht den Besuch des Kunstgymnasiums und arbeitet einige Monate lang auf den Zechen „Prezydent“ (Königshütte), „Thorez“ (Waldenburg) und „Turów“ (Turoszowice).

Gleiwitz, 20. Juni 1959 *Ausstellung ohne Zutritt* in der „Gliwickie Towarzystwo Fotograficzne“ (GTF, Gleiwitzer Fotografische Gesellschaft), die von den Kritikern als *Antifotografie* bezeichnet wird. Beksiński, Lewczyński, Schlabs.

Warschau, 8. –11. (28.) September 1959 In der Galerie „Zachęta“ findet die „3. Ausstellung zeitgenössischer Kunst“ statt, die nach drei Tagen geschlossen wird. Aus Schlesien: Urszula Broll, Hilary Krzysztofiak und Zdzisław Staniek.

Jahresende 1959 Stuchlik mietet sich in Kattowitz ein Zimmer bei Frau Obremba, der Mutter von Gaba und Mara. Mara, Mitbegründerin der Gruppe „ST-53“, ist zu dieser Zeit die Ehefrau von Sławomir Mrożek, Gaba hat ein Atelier in Warschau. Eine fast leere Wohnung befindet sich auf der zweiten Etage des Eckhauses ul. Pawła/ul. Warszawska 18. Gegenüber, auf der anderen Straßenseite, liegt der Klub. Das Zimmer, in dem Stuchlik wohnt, ist der gleiche Raum, in dem Mitte Juni 1954 die inoffizielle Ausstellung der Gruppe „ST-53“ stattfand (als die Stadt noch Stalinogród hieß). Als freier Zuhörer nimmt er an den Lehrveranstaltungen im Atelier von Dutkiewicz teil. Nach einem Jahr wird der Gaststatus aufgehoben, weil sein früheres Theologiestudium bekannt geworden ist. In diesem Zeitraum lernt er Urbanowicz, Broll, Neubauer und später auch Halor kennen.

Anfang 1960 Zu Jahresbeginn ziehen Urszula Broll und Andrzej Urbanowicz in das Atelier ein: „Unter verschiedenen Orten wählten wir den Dachboden an der ul. Piastowska, von der damals kaum jemand gehört hatte. Nur ein Katzensprung vom Marktplatz

Bielsko-Biała, lato 1958. Zygmunt Stuchlik tworzy cykl szkiców unistycznych, „chwytających chwilę”. Notuje: „Poznanie unistycznej koncepcji w sztuce sprawiło, że statyczny dotąd trójwymiarowy świat i wszystkie w nim elementy poruszyły się, rozpoczynając swój z nami nieustanny taniec. Uczynił to czas dodany do trójwymiarowej przestrzeni. I nagle okna na Cezannowski świat otwarły się szerzej, a malarskie i graficzne studia wody, światła czy postaci ludzkich w ruchu ujawniły nieograniczone możliwości poznawcze”.

1958. Sporadyczne spotkania Antoniego Halora z Henrykiem Wańkiem.

Lato 1958. Urbanowicz przenosi się z krakowskiej ASP do Katowic. Z początku mieszka u rodziców Urszuli, która stara się o pracownię.

Katowice, 1 września 1958. Po rocznej nauce w ogólniaku Henryk Wańiek przenosi się do Liceum Sztuk Plastycznych. Tam zaprzyjaźnia się z Henrykiem Ziembickim (późniejszym Fantazosem). W tym czasie w Katowicach przebywa również Stanisław Piaśnik z Warszawy, z którym Wańiek nawiązuje bliższe kontakty.

Warszawa, 21 marca 1959. Otwarcie wystawy Broll i Obremby w Krzywym Kole.

Czerwiec 1959. Wańiek przerywa naukę w LSP i przez kilka miesięcy, zanim powróci do Liceum Plastycznego, pracuje w kopalniach „Prezydent” (Chorzów), „Thorez” (Wałbrzych) i „Turów” (Turoszów).

Gliwice, 20 czerwca 1959. W GTF *Pokaz Zamknięty*, nazywany przez krytykę *Antyfotografią*. Beksiński, Lewczyński, Schlabs.

Warszawa, 8–11 (28) września 1959. W Zachęcie *III Wystawa Sztuki Nowoczesnej*, zamknięta po trzech dniach. Ze Śląska: Urszula Broll, Hilary Krzysztofiak i Zdzisław Stanek.

Koniec roku 1959. Stuchlik wynajmuje pokój u Obrembiny, matki Gaby i Mary. Współtworząca ST-53 Mara jest w tym czasie żoną Sławomira Mrożka, Gaba ma pracownię w Warszawie. Niemal puste mieszkanie znajduje się na drugim piętrze rogowej kamienicy przy Warszawskiej 18 i Pawła, naprzeciw Klubu po drugiej stronie ulicy. Pokój, który zajmuje Stuchlik, jest tym samym, w którym w połowie czerwca 1954 roku odbyła się nieoficjalna wystawa ST-53, jeszcze w Stalinogrodzie. Jako wolny słuchacz uczęszcza na zajęcia w pracowni Dutkiewicza. Po roku z powodu wyjścia na jaw jego wcześniejszych studiów w seminarium hospicja zostaje cofnięta. W tym okresie poznaje Urbanowicza, Broll, Neubauera, a nieco później Halora.

entfernt, mitten in Kattowitz, und (damals) gleichzeitig auch das Ende der Stadt. Die Piastowska war nur auf einer Seite bebaut. Eigentlich endete hier mit dem imponierenden Eckhaus, das mit dämonischen Eulen über dem Hauseingang geschmückt war, die Stadt oder zumindest die Innenstadt.“ (A. Urbanowicz)

Warschau, 21. September 1960 Die Aufführung des *Scontri op. 17* von Henryk M. Górecki während des Warschauer Herbstes nahm das Publikum gefangen und brachte ihm den Ruf eines radikalen Avantgardisten ein. Zu jener Zeit war Górecki häufiger Gast in der ul. Piastowska.

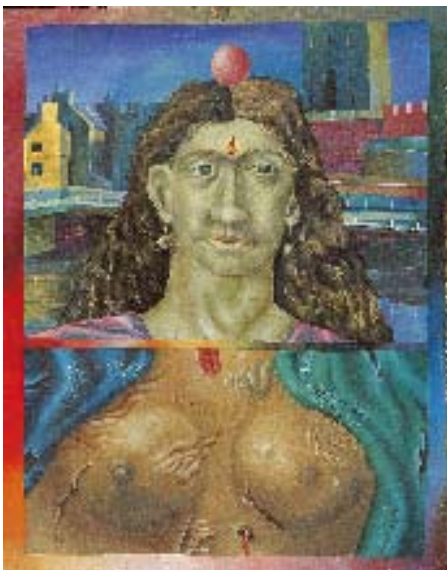
Kattowitz, Frühjahr 1962 Nach einer kleinen Ausstellung von Zeichnungen und Gouachemalereien in einem der Jugendklubs bekam Henryk Waniek einen Anruf von Klaudiusz Jędrusik, der ihn zu einem Gespräch einlud. Für einen jungen Kunstadepten ist das etwas Aufregendes. Sie trafen sich mehrfach. Obgleich Jędrusik nicht übertrieben schulmeisterlich war, betonte er die Dogmen Strzemińskis und die Wichtigkeit des Kubismus.

Sommer 1962 „Ich begab mich in die ul. Gliwicka, in der das einzige Antiquariat in Kattowitz lag. Womöglich gab es noch andere, doch war es das einzige, in dem ein echter Antiquar arbeitete, eine Seltenheit, vor allem in der mittleren Phase der Volksrepublik Polen. Herr Józef Lach hatte auf seine Bemühungen hin die Erlaubnis erhalten, ein privates Dienstleistungszentrum für das Volk zu leiten. Er war ein stattlicher Mann, über fünfzig Jahre alt, und hatte ein kleines Bäuchlein. Immer eine Brille auf und eine dunkelblaue, leicht schmutzige Schürze, die für ihn eine Art Dienstuniform war. Sie war für die Mission geeignet, die er übernommen hatte. Gewiss, er war ein Händler, der wusste, wann es zu feilschen galt, doch beschäftigte ihn im Wesentlichen der Sinn des Lebens. Er wollte wissen, wer er ist. Ob es ihn überhaupt gibt? Zwar war er kein Okkultist, er hatte jedoch eine gewisse Ahnung vom Wert dieses Wissens, das verdrängt worden ist und vollkommen vergessen. Daher konnte man in seiner Buchhandlung auf Raritäten stoßen, nach denen man woanders vergeblich gesucht hatte, insbesondere in Schlesien. Gleichzeitig war sein Keller eine Art inoffizieller ‚Klub für Eingeweihte‘, die diesen Ort jedoch niemals, nicht einmal in Gedanken, so nannten. Sondern einfach Antiquariat. Die Unterhaltung mit dem Besitzer wurde manchmal durch plötzlich von draußen hereinstürmende Kinder unterbrochen, die kamen, um sich Lehrbücher oder Lektüre zu besorgen. Herr Lach hat dann in aller Ruhe seine Arbeit erledigt und das Gespräch ging weiter.

In den Klub fand man nur allmählich Aufnahme. Ein Vertrauensbeweis war, etwas gezeigt zu bekommen, was hinter einem dunklen Schleier neben dem Ort versteckt war, an dem mancher Gast sich einen schwachen, leicht gezuckerten Tee der Marke Ulung in dem obligaten dünnen Glas zubereitet hat. Eines Tages stellte er mir mit gespielterm Zögern ein ‚schreckliches‘ Buch vor – die Ende des 19. Jahrhunderts erschienene deutschsprachige Ausgabe des 6. und 7. Buch Mosis. Es hatte einen schwarzen Umschlag und innen waren – außer dem Text – Schautafeln, auf denen glänzende ‚teuflische‘ Zeichen und Signaturen abgebildet waren. Herr Lach befürchtete merklich, dass die Dunkelheit dieses Werkes jemandem schaden könnte. Doch gibt es auch den Wunsch, Gewinn zu machen, und hier lag die Chance, dass das Exemplar sich gut verkaufen ließ. Natürlich nicht in die falschen Hände. Herrn Lachs rationaler Verstand wehrte sich dagegen zuzugeben, dass die Aura des Buches beinahe alles vermag, jedoch ließ ihn seine Furcht nicht leicht los. Womöglich war es zum Teil ein Spiel mit dem Klienten, der wie jeder Mensch Horrorelemente mag. Ich versicherte ihm, dass ihm keine Gefahr drohe. Er war nicht überzeugt davon, sondern eher von der Tatsache enttäuscht, dass er dieses verdächtige Objekt weiterhin behalten musste.“ (A. Urbanowicz, *Azoth*).

20. Oktober 1962 Stuchlik heiratet Maria aus dem Hause Janik. Die Frucht dieser Beziehung sind zwei Kinder: Urszula, geboren am 16.01.1964, Oligophrenopädagogin und Logopädin, sowie Jakób, geboren am 12.07.1965, Orientalist, Indologe und Doktor der interkulturellen Philosophie.

19. März – 9. April 1963 In der Kattowitzer Ausstellungshalle (BWA) werden Gemälde von Urszula Broll präsentiert, 19 Bilder aus dem Zyklus *Alikwoty (Obertöne)*. Die Ausstel-

Pierwsze tygodnie 1960. Na początku roku Urszula Broll i Andrzej Urbanowicz wprowadzają się do pracowni: „Spośród różnych miejsc wybraliśmy strych przy Piastowskiej, o której mało kto wtedy słyszał. Niemal o rzut kamieniem od Rynku, środek Katowic, a jednocześnie (wówczas) ich koniec. Piastowska była zabudowana tylko z jednej strony. Tu właściwie, imponującym rogowym budynkiem, z demonicznymi sowami nad wejściem, kończyło się miasto, przynajmniej śródmieście” (A.U., *Urszula Broll*, BWA 2005).

Warszawa, 21 września 1960. Wykonanie *Scontri op 17* Henryka M. Góreckiego podczas Warszawskiej Jesieni wywołało poruszenie słuchaczy i ugruntowało mu opinię radykalnego awangardzisty. W tym czasie Górecki był częstym gościem na Piastowskiej.

Wiosna 1962. Po niewielkiej wystawie rysunków i gwaszy w jednym z klubów młodzieżowych Henryk Waniek otrzymał telefon od Klaudiusza Jędrusika z propozycją spotkania i rozmowy. Dla młodego adepta sztuki to ekscytujące. Tych spotkań było kilka, Jędrusik nie był przesadnie mentorski, aczkolwiek akcentował dogmaty Strzemińskiego oraz ważność kubizmu.

Lato 1962. „Udałem się na Gliwicką, gdzie mieścił się jedyny w Katowicach antykwariat. Może było ich więcej, ale tylko ten posiadał na swoim wyposażeniu prawdziwego antykwariusza, osobę rzadką, szczególnie w środkowym PRL. Pan Józef Lach po staraniach otrzymał pozwolenie na prowadzenie prywatnego punktu usług dla ludności. Był postawnym mężczyzną po pięćdziesiątce z lekkim brzuszkiem. Zawsze w okularach i granatowym, nieco poplamionym fartuchu, który być może był dla niego rodzajem urzędowego uniformu, stosownego do posłannictwa, którego z powodzeniem się podjął. Owszem, był handlarzem, targował się, kiedy trzeba, ale w istocie zajmował go sens życia. Pragnął zgłębić, jaki jest. Czy w ogóle jest? Nie był okultystą, ale miał pewne pojęcie o wartości tej wiedzy, wypartej i całkowicie zapoznanej. Dlatego w jego księgarni napotykało się rzadkości, których próżno by szukać gdzie indziej, szczególnie na Śląsku. Jednocześnie jego piwnica była jakby nieoficjalnym klubem dla wtajemniczonych, którzy wszak nigdy, nawet w myślach, tak tego miejsca nie określali. Po prostu antykwariat. Gawędę z właścicielem przerywały czasem nagle wpadające z poziomu ulicy dzieci, które przybiegały po jakiś podręcznik lub lekturę. Pan Józef spokojnie załatwiał, powracała rozmowa.

Akceptacja w klubie następowała powoli. Dowodem zaufania było pokazanie czegoś skrywanego za ciemną zasłonką, obok miejsca, w którym sobie, a czasem niektórym gościom przygotowywał bardzo słabą, lekko słodzoną herbatę Ulung w obowiązkowo cienkich szklankach. Kiedyś z udawanym wahaniem przedstawił mi ‘straszna’ książkę. Było to niemieckie, z końca XIX wieku, wydanie Szóstej i Siódmej Księgi Mojżeszowej. Czarna okładka, a wewnątrz – prócz tekstu – także plansze, na których świeciły ‘diabelskie’ znaki i sygnatury. Pan Józef najwyraźniej obawiał się, aby ciemność tego dzieła nikomu nie zaszkodziła. Jest też przecież chęć zysku, a tu była szansa, że egzemplarz dobrze się sprzeda. Byle tylko nie w jakiejś niepowołanej ręce. Racjonalny umysł Pana Józefa bronił się przed przyznaniem, że aura książki może cokolwiek, jednak lęk nie pozwalał się łatwo odgonić. Może było w tym trochę gry z klientem, który jak każdy człowiek lubi elementy horroru. Zapewniłem, że nic mu nie grozi. Nie był przekonany, raczej rozczarowany faktem, że musi nadal przetrzymywać podejrzany obiekt” (A. Urbanowicz. *Azoth*).

20 października 1962. Stuchlik żeni się z Marią z domu Janik. Owocem tego związku jest dwoje dzieci: Urszula ur. 16 stycznia 1964, oligofrenopedagog i logopeda, oraz Jakób ur. 12 lipca 1965, orientalista-indolog, doktor filozofii interkulturowej.

19 marca – 9 kwietnia 1963. W katowickim BWA malarstwo Urszuli Broll, 19 obrazów z cyklu *Alikwoty*. Pokaz prezentowany był również w krakowskich Krzysztoforach (maj 1963). „Przedstawiła malarstwo struktur i ujawnionych w pełni kontrastów materii – jak pisał Maciej Gutowski. Swobodnie kształtowane, uwolnione od realiów pionowe kompozycje, przerodziły się w cykl *Alikwoty*. Artystka dostrzega związki powstających organizmów malarskich z budową dzieł muzycznych. Stopień natężenia koloru, częstotliwość rytmicznie powtarzanych sekwencji, [...] tworzy energetyczne napięcia, muzyczne konotacje plastycznego tworzywa. Ten sposób widzenia może być określony, jak pisze Bogdan

lung wurde im Mai 1963 auch in der Krakauer Galerie „Krzysztofory“ gezeigt. „Sie vertritt eine Malerei der Strukturen und enthüllt uneingeschränkt die Kontraste der Materie“, wie Maciej Gutowski schrieb. „Freigestaltete, von den Realien befreite vertikale Kompositionen verwandeln sich in den Zyklus *Alikwoty*. Die Künstlerin bemerkt eine Beziehung zwischen den malerischen Organismen und dem Aufbau musikalischer Werke. Der Grad der Farbintensität, die Häufigkeit der rhythmisch wiederholten Sequenzen ... erzeugen eine energetische Spannung, musikalische Konnotationen des plastischen Werkes.“ Diese Sichtweise kann, wie Bogdan Pociąg bemerkte, als „ein Streben nach Angleichung des semantischen Zeichens an die sich aus Tönen zusammensetzenden Gebilde“ bezeichnet werden. Grundsätzliche Änderungen im Schaffensprozess und zugleich die Form des Aufbaus in einer an ein musikalisches Werk angenäherten Weise charakterisieren die in diesem Zeitabschnitt komponierten Bilder. „Aus dem Minimalismus der Mittel erwächst eine nahezu monochromatische, magische Schöpfung der Malerei der Materie von Broll und Urbanowicz und die aus ihr hervorgehende metaphysische Idee.“ (J. Zagrodzki)

Warschau, 20. April 1963 Andrzej Urbanowicz stellt in der Galerie „Krzywe Koło“ aus. Der Katalog enthält einen Text des Autors, vier Reproduktionen und eine aus Originalgrafiken bestehende Beilage. Begegnung mit Mariusz Tchorek, einem jungen Kunstkritiker.

Mai 1963 Henryk Waniek beendet den Unterricht am Kunstgymnasium und bemüht sich (erfolglos) um einen Studienplatz an der Breslauer Staatlichen Kunsthochschule. Im folgenden Jahr ist er beim „Dom Książki“ (Haus des Buches) als Dekorateur angestellt.

Warschau, 6. Juli – 31. August 1963 Im Klub „Krzywe Koło“ findet die Ausstellung „Konfrontacje 1963“ (Konfrontationen 1963) statt. Daran nehmen unter anderem teil: Urszula Broll, Hilary Krzysztofki, Andrzej Urbanowicz. Der Ausstellungskatalog enthält einen Artikel von Mariusz Tchorek *Witkacy i Strzemiński. Próba mediacji (Witkacy und Strzemiński. Ein Vermittlungsversuch)*.

Osieki, 2. – 15. September 1963 Marian Bogusz organisiert „I Plener Koszaliński“ (1. Kösliner Pleinair) unter Beteiligung von Künstlern und Kritikern verschiedener Generationen: Henryk Strażewski, Mewa Łunkiewicz, Alfred Lenica, Julian Przyboś, Maria und Janusz Bogucki, Andrzej Matuszewski, Janusz Bersz, Zbigniew Makowski, Edward Ovcacek, Urszula Broll, Hilary Krzysztofki, Andrzej Urbanowicz, Wiesław Borowski, Anka Ptazkowska sind einige der Teilnehmer dieses „inoffiziellen Treffens der Abstraktionisten“, wie es von offizieller Seite ironisch genannt wurde.

Elbing, 16. Oktober 1963 Die von Gerard Kwiatkowski [Gerhard Jürgen Blum-Kwiatkowski] gegründete Galerie „EL“ präsentiert die Ausstellung „I Parada Sztuki Współczesnej“ (1. Parade der zeitgenössischen Kunst), an der Broll, Krzysztofki und Urbanowicz teilnehmen.

Herbst 1963 Nach seiner Einzelausstellung, der Teilnahme an der Ausstellung in Osieki und anderen wichtigen Ereignissen des Jahres kamen Urbanowicz Zweifel an seiner bisherigen künstlerischen Praxis. Während der Freilichtveranstaltung in Osieki führten die letzten beiden Bilder das fort, was bei Marian Bogusz ausgestellt gewesen war. Nach seiner Rückkehr nach Kattowitz begann er die Arbeit an neuen Bildern, die sich von den bisherigen unterschieden.

Danzig, Sommer 1964 Urszula und Andrzej verbringen einen Urlaubsmonat an der Küste. Sie sind bei der Familie von Ela Neubauer, Igors Ehefrau, zu Gast. Urbanowicz sucht in jener Zeit mehrmals das Antiquariat Wołłejki auf und macht sich mit der esoterischen Literatur vertraut.

Oktober 1964 Waniek beginnt sein Studium an der Grafikfakultät der Kattowitzer Kunstakademie. Halor beginnt das Studium an der Staatlichen Film- und Theaterhochschule in Łódź; die Leitung des von ihm in Kattowitz gegründeten Filmklubs „Kino-Oko“ vertraut er Henryk Waniek an.

Moskau und Leningrad, Oktober 1964 Urszula Broll und Andrzej Urbanowicz sind auf einem durch das Reisebüro „Orbis“ organisierten Ausflug in Russland. Sie besuchen dort Museen und Sehenswürdigkeiten sowie Bekannte, die sie vor zwei Jahren während ihres

Pocię 'dążeniem do upodobnienia znaku semantycznego do dźwiękowych ukształtowań'. Zmiana założeń procesu twórczego, a zarazem budowa formy w sposób zbliżony do dzieła muzycznego staje się rozpoznawalną cechą komponowanych w tym czasie obrazów. Z minimalizmu środków wyłania się, niemal monochromatyczna, magiczna, kreacja malarstwa materii Broll i Urbanowicza oraz wynikająca z niej myśl metafizyczna" (Janusz Zagrodzki, katalog wystawy Urszuli Broll, BWA 2005, s. 14).

Orzesze, wiosna 1963. Zygmunt Stuchlik tłumaczy tekst malarza Antonio Tapiesa *Sztuka dialogu*, znaleziony w którymś z zachodnich periodyków o sztuce.

Warszawa 20 kwietnia 1963. W Galerii Krzywe Koło wystawa malarstwa Andrzeja Urbanowicza. W katalogu tekst autorski, cztery reprodukcje i wkładka z oryginalną grafiką. Urbanowicz poznaje Mariusza Tchorka, młodego krytyka sztuki.

Maj 1963. Henryk Waniek kończy naukę w PLSP i zabiega (niepomyślnie) o przyjęcie na studia we wrocławskiej PWSSP. Przez następny rok pracuje jako dekorator w przedsiębiorstwie Dom Książki.

Warszawa 6 lipca – 31 sierpnia 1963. W Krzywym Kole *Konfrontacje 1963*. Udział biorą m.in. Urszula Broll, Hilary Krzysztofiak, Andrzej Urbanowicz. W katalogu wystawy artykuł Mariusza Tchorka *Witkacy i Strzemiński. Próba mediacji*.

Osieki 2–15 września 1963. Pierwszy *Plener Koszaliński* organizowany przez Mariana Bogusza. Spotkanie artystów i krytyków różnych pokoleń: Henryk Stażewski, Mewa Łunkiewicz, Alfred Lenica, Julian Przyboś, Maria i Janusz Boguccy, Andrzej Matuszewski, Janusz Bersz, Zbigniew Makowski, Eduard Ovcacek, Urszula Broll, Hilary Krzysztofiak, Andrzej Urbanowicz, Wiesław Borowski, Anka Ptaszkowska – to część uczestników tego „nieoficjalnego zlotu abstrakcjonistów”, jak wyraził się z przekąsem któryś z oficjeli.

ersten Treffens mit den Vertretern des Moskauer Underground kennengelernt hatten. Von Krystyna Miłotowska, der Ehefrau Krzysztofiaks, einer später sehr bekannten Journalistin von Radio Freies Europa, erhielten sie Adressen und machten viele Besuche.

1965 Anfänge der Verlagstätigkeit in der ul. Piastowska. Urszula Broll und Andrzej Urbanowicz nehmen eine Informationstätigkeit auf, die in den kommenden Jahren fortgesetzt wird. Die Interessenschwerpunkte liegen im Bereich der Kultur und der Religion und gelten Publikationen, die voraussichtlich sonst unveröffentlicht bleiben würden. Die Bücher wurden mit der Schreibmaschine abgeschrieben und Interessenten zugänglich gemacht. Auf diese Weise verfuhr man sowohl mit eigenen Übersetzungen als auch mit denen von Jerzy Prokopiuk, Tadeusz Sławek und vieler anderer Personen. Es handelte sich um Publikationen, die mit C. G. Jung zu tun hatten, die sich mit Alchemie befaßten (u. a. die erste Übersetzung des Werkes *Schmiede und Alchemisten* von Mircea Eliade), auch um Bücher von D. T. Suzuki, Sutra Wei Langa, Das Tibetische Totenbuch, Tao-te-king, G. R. Hockes *Die Welt als Labyrinth* und *Manierismus in der Literatur, Der Weg der weißen Wolken* von Lama Anagarika Govinda, *El Circulo Hermetico* von Miguel Serrano (über Hermann Hesse und C. G. Jung). Diese Phase dauerte bis 1973.

Im Herbst 1965 entsteht der Film *Chrysopea* unter der Regie von Halor nach dem Drehbuch von Urbanowicz und mit der Musik von Stuchlik, der gleichzeitig der einzige Akteur des Films war. Erhalten sind davon die Musikaufnahme, das Drehbuch sowie zwei große Texttafeln *Mysterium Coniunctionis* und *Rebis*, die das Mysterium der Zwitter abschließen.

25. September 1965 „Es ist bereits Herbst,“ notiert Urbanowicz, „die Sonne befindet sich im Zeichen der Waage. ... Gestern wurden die letzten Aufnahmen zum Film *Chrysopea* mit einem Schwan und einem Raben (in Wahrheit mit einer Dohle) gemacht.“

30. September 1965 „Unser Film“, fährt Urbanowicz fort, „wurde entwickelt, geschnitten und angeschaut. Begeisterung und Katastrophen, Drehbuchfehler, eine nicht entschlossen genug durchgeführte Aktion. Zu schwache, viel zu schwache Beleuchtung und das Fehlen zentraler Szenen wie der Badeszene, da der Badesektor zu dieser Zeit geschlossen war. Was soll's, ein Entwurf für künftige Arbeiten.“

5. Oktober 1965 „Am vergangenen Sonntag brachten Antoni und Maria das Buch *Farbenlehre* mit. Am Sonntag rief auch Mara an. Am Montagmorgen das Begräbnis der Mutter, am Abend war Mara bei uns. Ein netter Abend. Sie interessiert sich für Jung, Alchemie. Wir gaben ihr die Übersetzung von Jakobi. ... Gestern begegneten wir zufällig auch noch Beksiński in Begleitung von Lewczyński und Piasecki in der Bücherei an der ul. Dworcowa“, notierte Urbanowicz. In einem Brief an Stuchlik bittet er diesen, ihm bei der Renovierung behilflich zu sein. Er erwähnt darin das von Halor gebrachte Werk Goethes *Zur Farbenlehre*. Nach einiger Zeit übersetzt Stuchlik einige Fragmente.

14. November 1965 „Heute“, notiert Urbanowicz, „brachte ich die Korrektur der Übersetzung von Hockes *Die Welt als Labyrinth* zu Ende, ferner schloss ich gemeinsam mit Urszula die Übersetzung von Jungs *Symbole der Individualisierung* ab. In Kotts *Szekspir Współczesny (Der moderne Shakespeare)* war ich vor allem an den alchemistischen Illustrationen von Maier interessiert. Vor einigen Tagen erhielt ich *Psychologie und Alchemie* von Jung aus Wien zugesandt. Wir gaben sie Zygmunt, weil wir sie bereits vor einem Monat bekommen hatten. Im neuen Zimmer habe ich wie in unserer ganzen Wohnung aufgeräumt und wir warten auf Roger.“

Łódź, Dezember 1965 Antoni Halor verschickt eine Postkarte, auf der er vor den Tafeln erscheint, die als Dekoration für den Film *Chrysopea* dienten.

Februar 1966 „Problemy“, eine wissenschaftliche Zeitschrift, bringt Artikel zum 400. Jahrestag der Geburt von Michael Sendivogius, eines Alchemisten mit europaweitem Ansehen. Andrzej Urbanowicz schreibt einen polemischen Text (unveröffentlicht), in dem die zu enge Betrachtung der hermetischen Tradition in Frage gestellt wird.

Ende Februar 1966 Ein Okkultist aus Rybnik, den Andrzej Urbanowicz im Antiquariat von Józef Lach traf, gibt ihm die Adresse von Jan Hadyna, dem Herausgeber und Redakteur der okkultistischen Vorkriegszeitung „Lotos“.

Elbląg, 16 października 1963. Galeria EL, stworzona przez Gerarda Kwiatkowskiego [Gerhard Jurgen Blum-Kwiatkowski], zaprezentowała *I Paradę Sztuki Współczesnej*, w której wzięli udział Broll, Krzysztofiak i Urbanowicz.

Jesień 1963. Po wystawie indywidualnej, udziale w Osiekach i innych wydarzeniach tego roku Urbanowicza ogarniają wątpliwości co do sensu dotychczasowej praktyki artystycznej. Podczas osieckiego pleneru powstały dwie ostatnie realizacje w kontynuacji obrazów wystawionych u Mariana Bogusza. Po powrocie do Katowic rozpoczął prace nad nowymi, odmiennymi od poprzednich obrazami.

Gdańsk, lato 1964. Urszula i Andrzej spędzają miesiąc wakacji na Wybrzeżu. Goszczą u rodziny Eli Neubauer, żony Igora. Urbanowicz w tym czasie odwiedza wielokrotnie antykwariat Wołłejki (opisany w *Serpentynach*) i zapoznaje się z literaturą ezoteryczną.

Październik 1964. Waniek rozpoczyna studia w katowickim Wydziale Grafiki ASP. Halor rozpoczyna studia w PWSTiF w Łodzi, a prowadzenie DKF Kino-Oko, który założył w Katowicach, powierza Henrykowi Wańkowi.

Moskwa, Leningrad, październik 1964. Urszula Broll i Andrzej Urbanowicz na wycieczce orbisowskiej w Rosji. Odwiedzają muzea i zabytki, a także znajomych sprzed dwóch lat, kiedy po raz pierwszy spotkali się z przedstawicielami moskiewskiego undergroundu. Od Krystyny Miłotworskiej, żony Krzysztofiaka, dziennikarki później powszechnie znanej z Wolnej Europy, otrzymali adresy i odbyli wiele wizyt.

1965. Na Piastowskiej początki domu wydawniczego. Urszula Broll i Andrzej Urbanowicz rozpoczynają działalność informacyjną, kontynuowaną w latach następnych. Ich zainteresowania skupiają się na obszarze kultury i religii, dotyczą pozycji, które nie mogły liczyć na oficjalne wydanie. Książki przepisywano na maszynie do pisania i udostępniano zainteresowanym. Także przekłady własne, również Jerzego Prokopiuka i Tadeusza Sławka oraz wielu innych osób. Były to pozycje związane z C.G. Jungiem, dotyczące alchemii (m.in. pierwszy polski przekład *Kowale i Alchemicy* Mircea Eliade), D.T. Suzuki, Sutra Wei Langa, Tybetańska Księga Zmarłych, Tao Te King, G.R. Hocke *Świat jako labirynt* i *Manierizm w literaturze*, *Droga Białych Obłoków* Lamy Anagariki Govindy, *El Circulo Hermetico* Miguela Serrano (o Hermanie Hesse i C.G. Jungu) i inne. Ten okres trwał do roku 1973.

Jesienią 1965 powstaje film *Chrysopea* w reżyserii Halora, według scenariusza Urbanowicza z muzyką Stuchlika, który był również jedynym aktorem tego filmu. Zachował się zapis muzyczny, scenariusz a także dwa kartusze, *Mysterium Coniunctionis* oraz *Rebis* zamykający misterium Hermafrodyty.

25 września 1965. „Już jesień – notuje Urbanowicz – słońce wstąpiło w znak Wagi... Wczoraj ostatnie zdjęcia do *Chrysopei*, z łabędziem i krukiem a po prawdzie z kawką.

30 września 1965. „Filmik nasz – kontynuuje Urbanowicz – został wywołany, zlepiiony i zobaczony. Zachwyty i klęski, błędy scenariusza, nie dość zdecydowane prowadzenie akcji. Mało, o wiele za mało światła, no i brak pewnych centralnych scen jak kąpiel, ponieważ sektor w tym czasie był zamknięty. Cóż, szkic do dalszej pracy”.

5 października 1965 „...W ubiegłą niedzielę Antoni z Marią przynieśli *Farbenlehre*... W niedzielę również telefon od Mary. W poniedziałek rano pogrzeb jej matki, wieczorem Mara u nas. Miły wieczór. Zainteresowana Jungiem, alchemią. Podarowaliśmy przekład Jacobi... Wczoraj też w księgarni na Dworcowej przypadkowe spotkanie z Beksińskim w towarzystwie Lewczyńskiego i Piaseckiego” – notuje Urbanowicz. W liście do Stuchlika prosi o pomoc w remoncie. Wspomina o *Zur Farbenlehre* Goethego, przyniesionej przez Halora. Po pewnym czasie Stuchlik przetłumaczy kilka fragmentów.

14 listopada 1965. „Dziś – notuje Urbanowicz – skończyłem poprawiać przekład Hockego *Die Welt als Labyrinth*, skończyliśmy też z Urszulą tłumaczyć Junga *Symbole Indwiduacji* i o Mana. W *Szekspirze Współczesnym* Kotta zainteresowały mnie alchemiczne ilustracje Maiera. Kilka dni temu nadeszła przesyłka z Wiednia, *Psychologie und Alchemie* Junga. Daliśmy Zygmuntovi, bo my otrzymaliśmy ją już miesiąc temu. Nowy pokój doprowadziłem do porządku, jak i całe nasze pomieszczenie i czekamy narodzin Rogera”.

Krakau, ul. Grodzka 62, Februar – März 1966 „Er war eine legendäre Gestalt der polnischen Esoterik. Die Tür öffnete mir ein hochgewachsener, älterer Mann. Ich teilte ihm mit, von wem ich seine Adresse hatte, doch führte das nicht dazu, dass sein Misstrauen verschwand. Das ist nicht verwunderlich, da Persönlichkeiten wie er häufig vom Geheimdienst (SB) überwacht worden sind. Er führte mich in ein fensterloses Zimmer, das als Diele diente und gleichzeitig auch als Lager für Bücher, die möglicherweise vor einer Überschwemmung in Sicherheit gebracht worden waren. Wir setzten uns an einen kleinen Tisch. Er fragte nach meinem Geburtsdatum, blickte in die *Ephemeriden*, berechnete etwas und nach einer Weile murmelte er, das Element Erde sei seiner Meinung nach zu stark. Und er bat mich in ein anderes, lichter Zimmer. Schöne Möbel, Bücher und Memoiren, Fenster mit Blick zum Wawel. Dort war auch Maria Florkowa, Hadinas Lebensgefährtin und Autorin eines hervorragenden Buches über die magischen Kräfte von Edelsteinen. Beide waren sie recht kränklich, doch in ungetrübter geistiger Verfassung. An die Besuche erinnere ich mich mit Dankbarkeit.

Ich führte viele Gespräche mit Hadyna, ich stellte ihm Fragen und hörte aufmerksam zu. Ich erhielt Wissen aus erster Hand. Eines Tages sprach ich ihn auf das Tarot an. Er empfahl und ließ mir das Buch *Wiedza Tajemna (Das Geheimwissen)* von Gregorij Osipowicz Mebes, einem Mathematikprofessor an der Petersburger Pagen-Schule vom Anfang des 20. Jahrhunderts, der auch General der Martinisten in Russland war. Das Buch enthielt einen grundlegenden Kommentar zur Übersetzung. Ohne diese Einführung hätte ich mich nie durch dieses wertvolle Buch hindurchgequält. Ich besitze es bis heute. Ebenso habe ich das Bild in Erinnerung, wie Hadinas Hand nach dem grünen Buchrücken greift.“ (A. Urbanowicz)

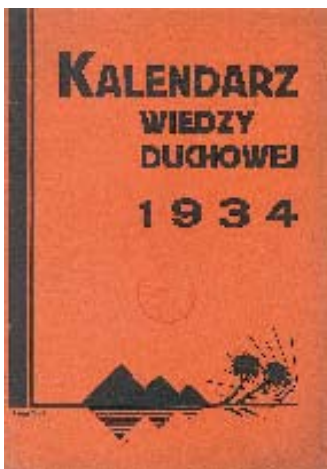
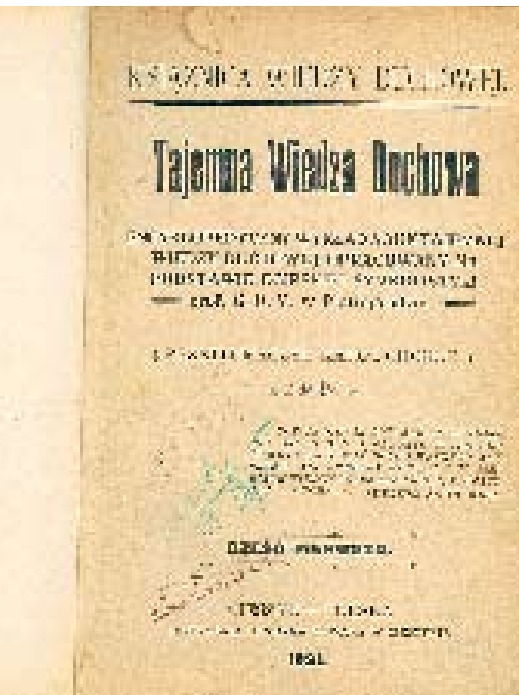
Warschau, 20. April 1966 Ausstellung Antoni Halors in der Galerie „Dziekanka“. Seine Werke nannte er „Briefumschlagsgrafik“. Eine avantgardistische Manifestation der Mail Art.

Ende April – Anfang Mai 1966 Urbanowicz und Waniek begegnen sich in einem zum Abbruch vorgesehenen Gebäude, an dessen Stelle ein neuer Bahnhof errichtet werden soll.

Łódź, 2. Mai 1966 Urbanowicz erhält eine Karte von Antoni Halor, der sich mit einer rätselhaften Montage für den Brief, die Glückwünsche und das „Hochzeitstelegramm“ bedankt und sich über „unangenehme und zeitraubende Arbeiten“ beschwert. Er empfiehlt ihm Geduld und verspricht ihm ein kleines Poem...

Stolp, Juli 1966 Marian Bogusz lädt Zygmunt Stuchlik zur Teilnahme an der „Konfrontacje 66“ ein, nachdem er eine private Bilderausstellung Stuchliks in Orzesche besucht hat.

Puławy, August 1966 Mariusz Tchorek bereitete schon seit einiger Zeit einen Text mit dem Titel *Wprowadzenie do ogólnej teorii Miejsca (Einführung in die allgemeine Theorie des Ortes)* vor. Die öffentliche Präsentation dieses Manifests erfolgte während des in Puławy abgehaltenen Symposiums. Als Mitautoren sind Wiesław Borowski und Anka Ptaszkowska verzeichnet. „Sobald ich *Die Einführung in die allgemeine Theorie des Ortes* verkündet hatte“, erinnert sich Tchorek, „schrie Tadeusz [Kantor] plötzlich wie ein Blitz aus heiterem Himmel mit seiner mächtigen Stimme auf: ‚Das wurde mir aus dem Koffer herausgenommen! Das ist ein reiner Diebstahl! Und so weiter. Also ein schwerwiegender Vorwurf – ein Plagiat begangen zu haben. Was soll man da machen? Gleich vor Gericht gehen? Ich persönlich habe gleich unsere frischgebackene Theorie und unser Manifest sowie meine eigenen Siebensachen zusammengepackt und mich von den bekannten Ereignissen in den Stickstoffwerken von Puławy mit dem Zug nach Warschau abgesetzt. In diesem Zug traf ich Wiesław Borowski, worüber ich leicht verwundert war. Wir setzten uns nebeneinander und ich fragte ihn: ‚Dich hat es also auch von da weggetrieben? Und was meinst du zu all dem, Wiesław?‘ Daraufhin folgte noch ein Schock an diesem unglaublichen Augusttag: Mein Koautor verfiel in tiefes Schweigen... Oder war es vielleicht eine Transsubstantiation? Er starrte auf die durch Stickstoff geschädigten Kiefern, an denen wir vorbeifuhren, und antwortete nichts, als wenn ich nicht anwesend wäre, als

Łódź, grudzień 1965. Antoni Halor wysłał kartkę, na której występuje na tle płachty, służącej jako dekoracja do filmu *Chrysopea*.

Luty 1966. Zagłębiowy w świat ezoteryki, szczególną uwagę poświęca Urbanowicz alchemii. W lutowych „Problemach”, piśmie poświęconym nauce, ukazują się artykuły związane z 400-leciem urodzin Michała Sędziwoja, alchemika o renomie europejskiej. Urbanowicz pisze tekst polemiczny (niepublikowany), kwestionujący zawężone spojrzenie na tradycję hermetyczną.

Koniec lutego 1966. Spotkany w antykwariacie Józefa Lacha okultysta z Rybnika przekazuje Urbanowiczowi adres Jana Hadyny, wydawcy i redaktora „Lotosu”, przedwojennego pisma okultystycznego.

Kraków, Grodzka 62, luty – marzec 1966. „Była to wielka, legendarna postać polskiej ezoteryki. Gdy zastukałem do drzwi, otworzył mi rosy, starszy mężczyzna. Powiedziałem od kogo mam adres, lecz nie rozproszyło to łatwej do wycucia nieufności. Nic w tym dziwnego, osobistości takie jak on były przedmiotem częstej inwigilacji SB. Wpuścił mnie do pomieszczenia bez okien, które pełniło funkcję przedpokoju, a także składu i magazynu być może ocalałych z potopu wydawnictw. Siedliśmy przy niewielkim stoliku. Spytał o datę urodzenia, spojrzął w *Efemerydy*, coś obliczał i po dłuższej chwili mruknął o elemencie ziemi, że jest za silny, jego zdaniem. I poprosił do jasnego i przestronnego pokoju. Ładne meble, książki i pamiątki, z oknami na Wawel. Była tam również Maria Florkowa, towarzyszką życia Pana Jana, autorka znakomitej książki o magicznych mocach kamieni szlachetnych. Oboje dość schorowani, lecz w nienagannej kondycji umysłowej. Pobyty u nich wspominam z wdzięcznością.

Wiele miałem z Hadyną rozmów, pytałem i uważnie go słuchałem. Otrzymywałem wiadomości z pierwszej ręki. Kiedyś zagadnąłem go o Tarot. Polecił mi i pożyczył *Wiedzę Tajemną* Griegorija Osipowicza Mebesa, profesora matematyki w petersburskiej szkole paziów na początku XX wieku, jednocześnie Generała Martynistów na Rosję, opatrując istotnym komentarzem co do przekładu. Bez tego wprowadzenia przez tą cenną książkę nigdy bym nie przebrnął. Mam ją do dziś. Wraz z zapamiętanym obrazem ręki Pana Jana sięgającej po jej zielony, atlasowy grzbiet” (A.U.).

Warszawa, 20 kwietnia 1966. W Galerii „Dziekanka” wystawa Antoniego Halora. Swoje prace nazwał „kopertografiką”. Prekursorska manifestacja Mail Artu.

Koniec kwietnia, może początek maja 1966. Andrzej Urbanowicz i Henryk Waniek nachodzą na siebie w budynku przeznaczonym do wyburzenia z powodu budowy nowego dworca kolejowego. Wzmianki o tym historycznym spotkaniu znajdują się w wielu miejscach.

Łódź, 2 maja 1966. Urbanowicz otrzymuje kartkę od Antoniego Halora, który na zagadkowym montażu dziękuje za list, życzenia i „weselny telegram”... utyskując na „zajęcia nieprzyjemne i czas kradnące”. Namawiając do cierpliwości, obiecuje mały poemat...

Słupsk, lipiec 1966. Marian Bogusz po wizycie w Orzeszu na prywatnym pokazie malarstwa Zygmunta Stuchlika zaprasza go do udziału w *Konfrontacjach 66*.

Puławy, sierpień 1966. Mariusz Tchorek już od pewnego czasu przygotowywał tekst zatytułowany *wprowadzenie do ogólnej teorii MIEJSCA*. Publiczna prezentacja tego manifestu nastąpiła podczas sympozjum zorganizowanego w Puławach. Jako jego współautorzy figurują Wiesław Borowski i Anka Ptaszkowska. „Kiedy tylko wygłosiłem *Wstęp do Ogólnej Teorii Miejsca* – wspomina Tchorek – Tadeusz [Kantor] cisnął w nas jak Zeus piorunem, swym głosem przeogromnym: ‘to mi zostało wyciągnięte z walizki! To czyste złodziejstwo! Etc.’ A więc oskarżenie nie byle jakie – o plagiat. Co z tym zrobić? Iść zaraz do sądów? Ja osobiście zaraz naszą świeżo upieczoną teorię-manifest oraz własne manatki zwinąłem i wycofałem się ze sławnego toku wydarzeń w puławskich zakładach azotowych, wsiadłem w pociąg powrotny do Warszawy. W tym pociągu, z lekkim zdziwieniem, zastałem Wiesława Borowskiego. Usiedliśmy obok siebie i zapytałem: ‘Więc i ciebie stamtąd wyrzucili? I co ty, Wiesiu, na to wszystko?’ Tutaj nastąpiło nowe zdumienie, jeszcze jeden szok odniesiony tego niesamowitego, sierpniowego dnia: współpracownik popadł w głębokie milczenie... Czy może przeistoczenie? Spoglądał na nadgryzione azotem

wäre ich im Publikum geblieben und er auf der Bühne, wie ein Schauspieler. Ich begann, die Orientierung zu verlieren. Was war geschehen? Bis heute ... weiß ich es nicht genau.“ (Gespräch mit Mariusz Tchorek, das am 11. April und am 22. Juli 1997 in Warschau geführt wurde, auf Wunsch des Herausgebers [Galerie Foksal] in Schriftform gekürzt wiedergegeben und anschließend autorisiert.)

„Kantor lernte ich“, erinnert sich Urbanowicz, „durch Urszula gegen Ende des Jahres 1956 kennen. Ich war auf dem ersten seiner Spektakel nach der Lockerung des Regimes im ‚Dom Plastyka‘ (Haus des Künstlers) an der ul. Łobzowska. Bei unserer Hochzeit im Jahre 1957 war mein Freund Józef Szajna mein Trauzeuge, ein junger Szenograph des ‚Teatr Ludowy‘ (Volkstheater) in Nowa Huta, der Ehemann meiner Cousine. In diesem oder dem darauf folgenden Jahr erregte Kantors Plagiatsvorwurf gegen Szajna Krakau, den er sich aus den Fingern gesogen hatte. Das führte natürlich zu nichts. Ich erkannte Kantors Strategie, die in der Aneignung bestand. Daher war auch das Geschehen in Puławy nicht verwunderlich. Es gibt gar keinen Zweifel daran, auf wessen Seite die einfache unkünstlerische Redlichkeit liegt. Was in Puławy geschehen war, hatte allerdings große Auswirkungen auf die Entwicklung der unabhängigen Kunst in den 60er Jahren und die anschließende Zeit. Die Galerie Foksal wurde zum Konsulat Kantors. Über die Theorie des Ortes wurde geschwiegen, die Situation war heikel, und viele Leute, die sich nicht auskannten, hatten Zweifel an Tchorek, aber wohl kaum an Kantor, dem berühmten und anerkannten Avantgardenkünstler. Ich habe den Eindruck, dass Kantor mit einem teuflischen Gespür die einzige unabhängige Persönlichkeit erkannt hat, die ihm gefährlich werden konnte.“

Zur Zeit der Ereignisse von Puławy bewegten wir uns mit Urszula allerdings schon abseits der Neoavantgarde. Wir waren immer mehr von der Mystik, dem Okkultismus, der Symbolologie, C. G. Jung und vielen anderen Fragen gepackt, mit denen sich Künstler normalerweise nicht beschäftigen. Trotz unserer engen Freundschaft mit Mariusz machten wir uns erst im Dezember mit dem eigentlichen Text vertraut, den er uns zusandte, nachdem er einige Monate gebraucht hatte, um langsam wieder zu sich zu kommen.“

Krakau, 14. Oktober 1966 Władysław Czapnik war ein okkultistischer Autodidakt. Er genoss das Vertrauen von Jan Hadyna, der ihm Urbanowicz's Adresse anvertraut und ihm geraten hatte, diesen zu besuchen. Im ersten der erhaltenen Briefe schreibt er: „Sehr verehrter Herr Urbanowicz, ich freue mich, weitere Sendungen von Ihnen erhalten zu haben, wie z. B. Bänder mit Auszügen aus dem Sohar, Kommentar und Sepher Jezirah sowie ein Buch C. G. Jungs und auch kontemplative Ausführungen zur Kabbala.“

Warschau, 24. November 1966 Gemäldeausstellung von Zygmunt Stuchlik im „Studio 66“ an der ul. Mazowiecka, das zur damaligen Zeit von Marian Bogusz geleitet wurde. Sie wurde von einem Programm begleitet, das sowohl Artikel als auch drei schwarz-weiße Reproduktionen enthielt. Stuchlik repräsentierte (ähnlich wie Broll und Urbanowicz) eine mystisch-magische Strömung in der Malerei der Materie.

Krakau, 2. Dezember 1966 „Ich erhielt die *Alchimie spirituel (Die geistige Alchemie)* – ich bedanke mich für das Geschenk von unschätzbarem Wert, ich kann gar nicht ausdrücken, welche große Bedeutung dieses Buch für mich hat“, schreibt Czapnik. (Dies war die einige Jahre zuvor übersetzte Publikation von R. Ambelain. Der Verfasser knüpft an die Tradition der Rosenkreuzer an. Es ist ein Lehrbuch, in dem die Umwandlung des Bewusstseins durch psychologische und theurgische Techniken beschrieben wird. Die alchemistische Symbolik bezieht sich auf die Gefühle und Sinne. Die Übersetzung bewerkstelligte Urbanowicz mit Hilfe seiner Mutter).

13. Dezember 1966 Zygfrzyd Dudzik, Gründer der Gruppe „Arkat“, lädt Andrzej Urbanowicz zu einem Vortrag über C. G. Jung anlässlich der Ausstellung der Gruppe in der Kattowitzer Ausstellungshalle (BWA) ein. Er schlägt ihm auch vor, der Gruppe beizutreten. Urbanowicz sieht in diesem Angebot einen Umstand, der bei seinen Bestrebungen nützlich sein kann, eine unabhängige Galerie in Kattowitz zu schaffen. Der eigentliche Vortrag mit dem Titel *Obraz i pojęcie a problem symbolu w analitycznej psychologii C.G.*

sosenki pierzchające za oknem i nic nie odpowiadał, jakby mnie nie było, jakbym został na widowni, a on przeniósł się na scenę, jak aktor. Zacząłem tracić orientację. Co się stało? Do dziś... do końca nie wiem.” (Rozmowa z Mariuszem Tchorkiem, przeprowadzona 11.04.1997 oraz 22.07.1997 w Warszawie, w zapisie skróconym na życzenie wydawcy [Galeria Foksal], a następnie autoryzowanym.)

„Kantora poznałem – wspomina Urbanowicz – przez Urszulę w końcu 1956 roku. Byłem na jego pierwszych po odwilży spektaklach w Domu Plastyka na Łobzowskiej. Na naszym ślubie w 1957 roku moim świadkiem był Józef Szajna, młody scenograf Teatru Ludowego w Nowej Hucie, mąż mojej kuzynki, z którym się przyjaźniłem. W tymże roku lub następnym Kraków poruszony został wyssanym z kantorowskiego palca oskarżeniem Szajny o plagiat. To pomówienie skończyło się na niczym, ale od tego czasu stała się dla mnie jasna strategia Kantora, polegająca na zawłaszczaniu. Toteż Puławy nie dziwiły. Nie było żadnej wątpliwości, po czyjej stronie jest zwykła nieartystyczna uczciwość. Gest w Puławach miał jednak doniosłe skutki dla rozwoju niezależnej sztuki w latach 60. i późniejszych. Galeria Foksal stała się konsulem Kantora. O teorii miejsca zaległo milczenie, sytuacja stała się niezręczna, a wiele niezorientowanych osób miało wątpliwości do Tchorka, bo przecież nie do Kantora, znanego i uznanego artysty awangardowego. Mam wrażenie, że Kantor z piekielnym wyczuciem dostrzegł jedyną, mogącą mu zagrozić niezależną osobowość.

W czasie, gdy wydarzenia w Puławach miały miejsce, byliśmy z Urszulą już na uboczu ruchu neoawangardy. Coraz bardziej pochłaniały nas mistyka, okultyzm, symbolologia, C.G. Jung i wiele innych, niedotykanych zwykle przez artystów zagadnień. Mimo bliskiej przyjaźni z Mariuszem z samym tekstem zapoznaliśmy się dopiero w grudniu, kiedy nam go przysłał, po kilku miesiącach dochodząc powoli do siebie” (A.U. 2005).

Kraków, 14 października 1966. Władysław Czapnik był okultystą samoukiem. Cieszył się zaufaniem Hadyny, który podał Urbanowiczowi jego adres i polecił odwiedzić. W pierwszym z zachowanych listów pisze: „Drogi Panie Andrzeju, miło mi było otrzymać dalsze przesyłki od Pana, tj. taśmy z wyjątkami Zoharu, komentarz i Sepher Jezirah oraz książkę Junga, a także kontemplatywnie wykonane tablice do Kabały”.

